

Zilveren avondmaalskan

Onbekende zilversmid, Noord-Duitsland?

Veluws Museum Nairac
Barneveld

Ca. 1640. Zilver, H 28 cm

Merken: gekroond schild met kruis (stadskeur Amersfoort), jaarletter S, palmet² (meesterteken).

Inscriptie, onder de voet: *Hendrick Morren Kerckmr. a Bernevelt 1689*

Herkomst: collectie Rolf en Diana Niedecker, Anholt, Duitsland (2010)

In het voorjaar van 2010 werd het Veluws Museum Nairac gebeld met de vraag of er belangstelling was voor de aankoop van een zilveren avondmaalskan. Het bleek om een 17de-eeuws exemplaar te gaan met de inscriptie: *Hendrick Morren Kerckmr. a Bernevelt 1689*. Dit was een unieke kans voor een klein museum om een bijzonder object te verwerven dat iets vertelt over de geschiedenis van de eigen plaats. De avondmaalskan is aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt, Rabofonds Barneveld en de Stichting Vrienden Museum Nairac.

De naam in de inscriptie is die van de schenker, kerkmeester Hendrick Morren.¹ In 1689 schonk hij een zilveren kan aan de Grote Kerk in Barneveld voor het vieren van het Avondmaal. Over Morren, die tevens brouwer was, is verder weinig bekend. Tussen 1665 en 1697 is hij verschillende malen kerkmeester geweest. Hoewel zijn naam pas in september 1665 voor het eerst voorkomt in de registers van de kerkvoogdij, was hij mogelijk al in 1664 aangesteld. In

Hanger met borstbeeld
Gustaaf Adolf II in een
lauwerkrans
Anoniem, Duits
Circa 1632-35. Goud en
email, 8 x 4 cm
RIJKSMUSEUM AMSTERDAM

dat geval zou de gift in 1689 ter gelegenheid van zijn 25-jarige jubileum kunnen zijn gedaan. De kan van Morren werd gebruikt met twee zilveren avondmaalsbekers en een zilveren schotel die in 1693 door kerkmeester Evert Willemsen aan de kerk was geschonken.

RAADSELS EN OPLOSSINGEN

De kan is versierd met voorstellingen van zeedieren: dolfinen, hippocampussen – half paard, half vis – en andere zeemonsters in cartouches, afgewisseld met schelpen. Onderaan de hals is een rand aangebracht met afwisselend vruchten en leeuwenmaskers. De hals en het deksel van de kan zijn gedecoreerd met een ‘geteld geld’-motief, dat lijkt op elkaar overlappende geldstukken. Op het deksel staat een portret van de Zweedse koning Gustaaf II Adolf (1594-1632), dat overeenkomt met de beeltenis van de koning op 17de-eeuwse munten en een hanger in het Rijksmuseum Amsterdam. Het wapen dat op het handvat is gegraveerd, is mogelijk van de schenker Hendrick Morren.²

Wat is de betekenis van deze decoraties? De aanwezigheid van een portret van een Zweedse koning en zeemonsters en schelpen lijkt misschien vreemd op liturgisch vaatwerk in Barneveld, maar zilveren bekers en kannen voor de Avondmaalsviering waren in feite dezelfde voorwerpen die bij welgestelde families op de eettafel stonden. Het ging erom dat bij een zo plechtige gebeurtenis als de viering van het Avondmaal voorwerpen van hoge kwaliteit en van kostbaar materiaal dienden te worden gebruikt.

Een lastiger te beantwoorden vraag is waar en wanneer de kan is ontstaan. De zilvermerken op de

Foto: Lou Kaper

onderkant geven aan dat het object in de periode van de schenking in Amersfoort moet zijn gekeurd. Het model en de renaissance-ornamentiek duiden echter op een eerdere vervaardiging.³ Hoe valt dit met elkaar te rijmen?

Het ‘geteld geld’-motief komt veel voor op de stelen van zilveren lepels uit Groningen en omgeving, een gebied dat nauw verbonden was met het aangrenzende Duitse deel van Oost-Friesland. En daarmee wordt de afbeelding van de koning van Zweden op het deksel beter verklaarbaar. Gustaaf II Adolf was een van de hoofdrolspelers in de Dertigjarige Oorlog, die zich in de strijd wierp voor de protestantse zaak en dus tegen de katholieke Habsburgers. In 1632 sneuvelde hij. De kan zou dus rond 1640 vervaardigd kunnen zijn als aandenken aan deze voorvechter van het protestantisme, mogelijk in Noord-Duitsland, bijvoorbeeld in de havenstad Emden. Dat de Barnevelder Hendrick Morren de afbeelding van deze evenknie van Willem van Oranje passend vond, is begrijpelijk.

Bij een nauwkeurige bestudering is gebleken dat zich onder de bodem van de kan resten van oorspronkelijke zilvermerken bevinden, die helaas niet meer geïdentificeerd

Onderzijde
avondmaalskan
met inscriptie
schenker

Deksel kan met portret van Gustaaf II Adolf

kunnen worden. De vrij hoge voet met daarop de langwerpige bladeren lijkt eerder uit de tijd van de schenking te dateren en zou dan een latere toevoeging zijn, mogelijk ter vervanging van een lage standring. Dat betekent mogelijk dat deze kan een monumentaler karakter kreeg, in opdracht van Hendrick Morren werd uitgevoerd door een Amersfoortse zilversmid.⁴ Op deze aanvulling werden zowel de nieuwe keurtekens afgeslagen als de inscriptie met betrekking tot de schenking aangebracht.

VERKOOP AVONDMAALSILVER
Eeuwenlang zijn de kan van Hendrick Morren en de schotel van Evert Willemsen door de Hervormde Gemeente gebruikt. De geschenken van deze kerkmeesters staan nog vermeld in inventarissen uit 1824 en 1865. In 1882 schonk de Barnevelder A.A.H. Sweijns een nieuw zilveren avondmaalsstel aan de kerk. De toenmalige burgemeester en president-kerkvoogd mr. C.A. Nairac, die vanuit zijn historische belangstelling een lokale oudheidkamer had opgericht en de naamgever is van ons huidige museum, pleitte ervoor om de 17de-eeuwse voorwerpen te bewaren. Maar na zijn overlijden werd op 1 oktober 1885 alsnog besloten om het 'oude zilver' van de hand te doen: de kan geschonken door Morren, de zilveren schotel van Willemsen en twee zilveren bekers. Nog diezelfde maand meldde zich een gegadigde die de voorwerpen voor fl. 135 kocht.

Daarna verdween de kan uit beeld om begin 2010 weer op te duiken.

De familie die het object al sinds 1915 in bezit had, liet de Barneveldse kerkvoogdij weten het te willen verkopen. Na contact met het bestuur van de vriendenstichting kreeg het museum de mogelijkheid de kan te verwerven. Voor een museum dat zich ten doel stelt de geschiedenis van de Veluwe en in het bijzonder die van de eigen plaats voor het voetlicht te brengen, is dit een interessante aanwinst. Daarbij is het een mooie gedachte dat het museum op een steenworp afstand staat van de Grote Kerk in Barneveld. Na 125 jaar is het genereuze geschenk van Hendrick Morren weer thuis.

Priscilla C. van Leeuwen
Conservator

Noten

1. De gegevens over Hendrick Morren zijn ontleend aan een ongepubliceerde studie van Gerjan Crebolder, oud-archivaris van de Gemeente Barneveld: *Kerkmeester Hendrick Morren, de man van de genereuze gift.*
2. De identificatie van het wapen wordt bemoeilijkt doordat de naam 'Morren' geen familienaam is, maar een patroniem: zoon van Mor (Gijsbertsen).
3. Met dank aan Johan R. ter Molen, directeur van Paleis Het Loo en buitengewoon hoogleraar Toegepaste Kunsten en Kunstnijverheid aan de Radboud Universiteit Nijmegen. De kunsthistorische gegevens over de kan zijn van hem afkomstig.
4. Amersfoorts zilver is vrij zeldzaam, maar het Museum Flehite in Amersfoort bezit een zilveren lepel met hetzelfde meesterteken en dezelfde jaarletter als de kan van Morren (mededeling van Annelies Krekel-Aalberse, oud-conservator collectie BV Koninklijke Van Kempen en Begeer).